Krydsprodukt

En introduktion

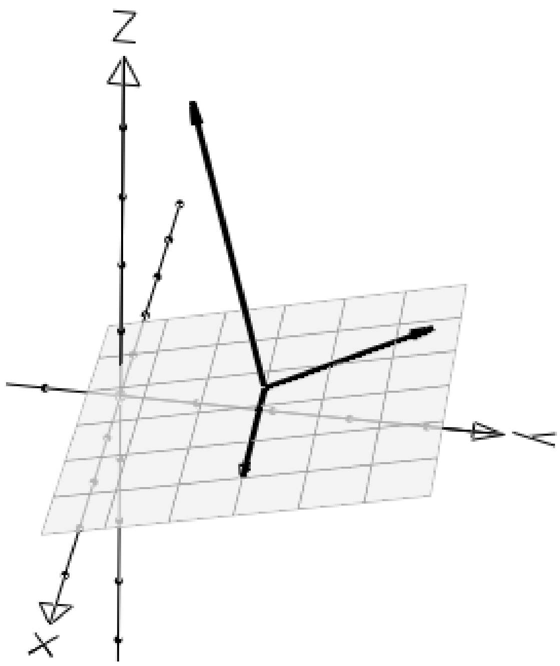

2005 Karsten Juul

Brugsanvisning

Du skal se i de **fuldt optrukne rammer** for at finde *definitioner* og *sætninger*.

Der er sat **punkteret ramme** om *eksempler* og *beviser*.

Indhold

Ramme Side

Billederne på forsiden og siderne 7, 9 og 10 er fremstillet ved hjælp af Mathcad-dokumentet RumFig2 som kan downloades fra www.mat1.dk .

Krydsprodukt. En introduktion.

2. udgave 2005

1. Definition af krydsprodukt

Ved **krydsproduktet** $\vec{a}\times\vec{b}$ af to vektorer $\vec{a}$ og $\vec{b}$ i rummet forstås den vektor der er fastlagt ved følgende betingelser:

1.1 Længden af $\vec{a}\times\vec{b}$ er arealet af det (evt. udartede) parallelogram som udspændes af $\vec{a}$ og $\vec{b}$.

1.2 Hvis længden af $\vec{a}\times\vec{b}$ ikke er nul, gælder:

- $\vec{a}\times\vec{b}$ er vinkelret på både $\vec{a}$ og $\vec{b}$
- Når man med højre hånd griber om $\vec{a}\times\vec{b}$ så fingrenes retning er omløbsretningen fra $\vec{a}$ til $\vec{b}$, så peger $\vec{a}\times\vec{b}$ i tommelfingerens retning.

2. Eksempel på brug af definitionen af krydsprodukt

Når $\vec{a}$ og $\vec{b}$ er de to vektorer på billedet, så vil vektoren $\vec{a}\times\vec{b}$ have længden 6 og pege vinkelret ud fra papiret.

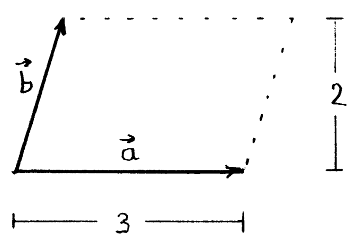

3. Sinusformel for længde af krydsprodukt

Lad $\vec{a}$ og $\vec{b}$ være to egentlige vektorer, og lad v være vinklen mellem dem. Så er

$$\left|\vec{a}\times\vec{b}\right| = |\vec{a}|\left|\vec{b}\right|\sin v .$$

4. Bevis for sætningen i ramme 3

Af 1.1 fås at

$$\left|\vec{a}\times\vec{b}\right|$$

er lig

arealet af det parallelogram der udspændes af $\vec{a}$ og $\vec{b}$.

Og dette areal er lig

$$|\vec{a}||\vec{b}|\sin v$$

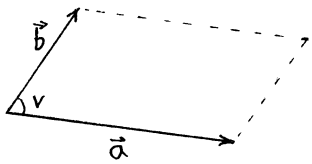

da der gælder:

Når man i et parallelogram kender to ikke modstående sider og vinklen imellem dem, så kan man finde arealet ved at udregne:

den ene side *gange* den anden side
gange sinus til vinklen imellem dem.

5. Eksempel (Krydsprodukt af basisvektorer)

Som sædvanlig lader vi $\vec{i}$, $\vec{j}$ og $\vec{k}$ betegne de tre basisvektorer.

5.1 Påstand:

$$\vec{i}\times\vec{i} = \vec{o} \ .$$

Begrundelse for 5.1:

Vektorerne $\vec{i}$ og $\vec{i}$ udspænder et (udartet) parallelogram der har arealet 0, så ifølge 1.1 har vektoren $\vec{i}\times\vec{i}$ længden 0.

5.2 Påstand:

$$\vec{i}\times\vec{j} = \vec{k}$$

Begrundelse for 5.2:

$\vec{i}\times\vec{j}$ har samme længde som $\vec{k}$:

Da $\vec{i}$ og $\vec{j}$ udspænder et parallelogram der har arealet 1, vil vektoren $\vec{i}\times\vec{j}$ have længden 1.

$\vec{i}\times\vec{j}$ har samme retning som $\vec{k}$:

$\vec{k}$ er vinkelret på $\vec{i}$ og $\vec{j}$ ligesom $\vec{i}\times\vec{j}$, og når man med højre hånd griber om $\vec{k}$ så fingrenes retning er omløbsretningen fra $\vec{i}$ til $\vec{j}$, så peger $\vec{k}$ i tommelfingerens retning ligesom $\vec{i}\times\vec{j}$.

6. Oplæg til sætningen i ramme 7

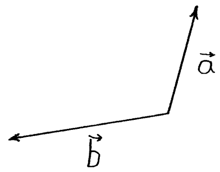

Billedet viser vektorerne $\vec{a}$ og $\vec{b}$.

Ved hjælp af definitionen på krydsprodukt ses at vektoren $\vec{a}\times\vec{b}$ peger vinkelret ud fra papiret, og at vektoren $\vec{b}\times\vec{a}$ peger vinkelret ind i papiret.

Ved hjælp af definitionen ses også at $\vec{a}\times\vec{b}$ og $\vec{b}\times\vec{a}$ må have samme længde.

Der gælder altså følgende sætning:

7. Sætning

For alle vektorer $\vec{a}$ og $\vec{b}$ er

$$\vec{b}\times\vec{a} = -\left(\vec{a}\times\vec{b}\right) .$$

8. Oplæg til sætningen i ramme 9

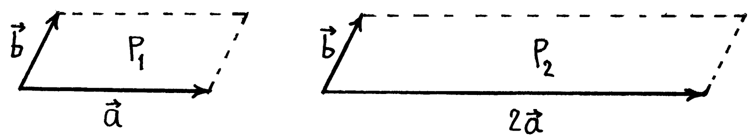

Billedet viser to parallelogrammer:

P_1 udspændes af $\vec{a}$ og $\vec{b}$

P_2 udspændes af $2\vec{a}$ og $\vec{b}$.

Påstand 1:

Længden af $(2\vec{a})\times\vec{b}$ er 2 gange længden af $\vec{a}\times\vec{b}$.

Begrundelse for påstand 1:

Længden af $\vec{a}\times\vec{b}$ er arealet af P_1 . (Følger af 1.1).

Længden af $(2\vec{a})\times\vec{b}$ er arealet af P_2 . (Følger af 1.1).

Arealet af P_2 er 2 gange arealet af P_1 .

(Følger af at grundlinjen i P_2 er 2 gange grundlinjen i P_1 , og at de to parallelogrammer har samme højde).

Påstand 2:

Vektoren $(2\vec{a})\times\vec{b}$ er ensrettet med vektoren $\vec{a}\times\vec{b}$.

Begrundelse for påstand 2:

Vektoren $\vec{a}\times\vec{b}$ peger vinkelret ud fra papiret. (Følger af 1.2).

Vektoren $(2\vec{a})\times\vec{b}$ peger vinkelret ud fra papiret. (Følger af 1.2).

Af påstand 1 og påstand 2 fås:

Ganges vektoren $\vec{a}\times\vec{b}$ med 2, så fås vektoren $(2\vec{a})\times\vec{b}$, dvs.

(1) $$2\left(\vec{a}\times\vec{b}\right) = (2\vec{a})\times\vec{b}.$$

Ved at tegne andre billeder som det ovenfor kan indses at man af (1) får en ny gyldig ligning

uanset hvilket tal der skrives på 2's plads, og

uanset hvilke vektorer $\vec{a}$ og $\vec{b}$ erstattes af, og

uanset om det på højre side er $\vec{a}$ eller $\vec{b}$ man ganger med tallet.

Der gælder altså følgende sætning:

9. Sætning

For alle vektorer $\vec{a}$ og $\vec{b}$ og alle tal t gælder

$$t\left(\vec{a}\times\vec{b}\right) = (t\,\vec{a})\times\vec{b} \qquad \text{og} \qquad t\left(\vec{a}\times\vec{b}\right) = \vec{a}\times(t\,\vec{b}) .$$

10. Oplæg til sætningen i ramme 11

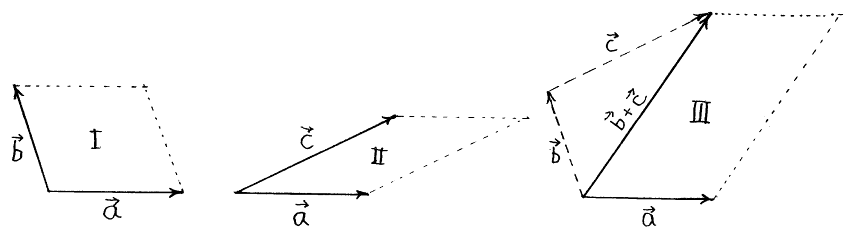

Billedet viser de tre parallelogrammer I, II og III samt nogle vektorer der udspænder dem:

I udspændes af $\vec{a}$ og $\vec{b}$.

II udspændes af $\vec{a}$ og $\vec{c}$.

III udspændes af $\vec{a}$ og $\vec{b}+\vec{c}$.

Ved hjælp af definitionen af krydsprodukt ses at de tre vektorer

$$\vec{a}\times\vec{b}\,,\quad \vec{a}\times\vec{c}\quad \text{og}\quad \vec{a}\times\left(\vec{b}+\vec{c}\right)$$

alle peger vinkelret ud fra papiret. De tre vektorer er altså ensrettede.

De tre parallelogrammer har samme grundlinje, nemlig $|\vec{a}|$. Og lægges højderne i I og II sammen, fås højden i III. Altså er arealet af III summen af arealerne af I og II. Der gælder altså:

Summen af længderne af $\vec{a}\times\vec{b}$ og $\vec{a}\times\vec{c}$
er lig længden af $\vec{a}\times\left(\vec{b}+\vec{c}\right)$.

Da de tre vektorer er ensrettede må derfor gælde:

(1) $$\vec{a}\times\left(\vec{b}+\vec{c}\right) = \vec{a}\times\vec{b} + \vec{a}\times\vec{c}\ .$$

Ved at tegne andre billeder som det ovenfor kan indses at man af (1) får en ny gyldig ligning

uanset hvilke vektorer $\vec{a}$, $\vec{b}$ og $\vec{c}$ erstattes af, og

uanset om man ganger med $\vec{a}$ fra højre eller fra venstre.

Der gælder altså følgende sætning:

11. Sætning

For alle vektorer $\vec{a}$, $\vec{b}$ og $\vec{c}$ gælder

$$\vec{a}\times\left(\vec{b}+\vec{c}\right) = \vec{a}\times\vec{b} + \vec{a}\times\vec{c} \qquad \text{og} \qquad \left(\vec{b}+\vec{c}\right)\times\vec{a} = \vec{b}\times\vec{a} + \vec{c}\times\vec{a}\ .$$

12. Hovedsætning: Koordinatsæt for krydsprodukt

For vilkårlige vektorer $\vec{a}=\begin{pmatrix}a_1\\a_2\\a_3\end{pmatrix}$ og $\vec{b}=\begin{pmatrix}b_1\\b_2\\b_3\end{pmatrix}$ er

$$\vec{a}\times\vec{b}=\begin{pmatrix}\begin{vmatrix}a_2 & b_2\\ a_3 & b_3\end{vmatrix}\\[2ex] \begin{vmatrix}a_3 & b_3\\ a_1 & b_1\end{vmatrix}\\[2ex] \begin{vmatrix}a_1 & b_1\\ a_2 & b_2\end{vmatrix}\end{pmatrix}\ .$$

13. Bevis for sætningen i ramme 12

Af definitionen på koordinatsæt for vektor fås at

$$\vec{a} \;=\; a_1\vec{i} + a_2\vec{j} + a_3\vec{k} \quad \text{og} \quad \vec{b} \;=\; b_1\vec{i} + b_2\vec{j} + b_3\vec{k} \;,$$

så

$$\vec{a} \times \vec{b} \;=\; \left(a_1\vec{i} + a_2\vec{j} + a_3\vec{k}\right) \times \left(b_1\vec{i} + b_2\vec{j} + b_3\vec{k}\right) .$$

Ifølge sætningen i ramme 11 er denne vektor lig summen af de tre vektorer der fås ved at krydse hhv. $a_1\vec{i}$, $a_2\vec{j}$ og $a_3\vec{k}$ med vektoren i højre parentes. Når $a_1\vec{i}$ krydses med summen i højre parentes, fås en vektor som ifølge sætningerne i rammerne 9 og 11 kan skrives som

$$a_1b_1\,\vec{i}\times\vec{i} \;+\; a_1b_2\,\vec{i}\times\vec{j} \;+\; a_1b_3\,\vec{i}\times\vec{k} \;\;.$$

Dette kan reduceres til

$$a_1b_2\,\vec{k} \;+\; a_1b_3\,(-\vec{j})$$

da $\vec{i}\times\vec{i} = \vec{o}$, $\vec{i}\times\vec{j} = \vec{k}$ og $\vec{i}\times\vec{k} = -\vec{j}$.

Ved på tilsvarende måde at krydse de to andre led fra venstre parentes med summen i højre parentes fås i alt at

$$\vec{a} \times \vec{b} \;=\; a_1b_2\vec{k} - a_1b_3\vec{j} - a_2b_1\vec{k} + a_2b_3\vec{i} + a_3b_1\vec{j} - a_3b_2\vec{i} \;\;.$$

Ved at ændre leddenes rækkefølge og sætte $\vec{i}$, $\vec{j}$ og $\vec{k}$ uden for parentes fås

$$\vec{a} \times \vec{b} \;=\; (a_2b_3 - a_3b_2)\vec{i} + (a_3b_1 - a_1b_3)\vec{j} + (a_1b_2 - a_2b_1)\vec{k} \;\;.$$

Ifølge definitionen på koordinatsæt for vektor er de tre parenteser koordinaterne for $\vec{a} \times \vec{b}$. Disse parenteser er lig de determinanter der er angivet i sætningen.

14. Eksempel på brug af sætningen i ramme 12

Når

$$\vec{a} = \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \\ 0 \end{pmatrix} \qquad \text{og} \qquad \vec{b} = \begin{pmatrix} 0 \\ 2 \\ 1 \end{pmatrix}$$

er

$$\vec{a} \times \vec{b} = \begin{pmatrix} \begin{vmatrix} 1 & 2 \\ 0 & 1 \end{vmatrix} \\ \\ \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} \\ \\ \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 1 & 2 \end{vmatrix} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1\cdot 1 - 0\cdot 2 \\ 0\cdot 0 - 1\cdot 1 \\ 1\cdot 2 - 1\cdot 0 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 \\ -1 \\ 2 \end{pmatrix}.$$

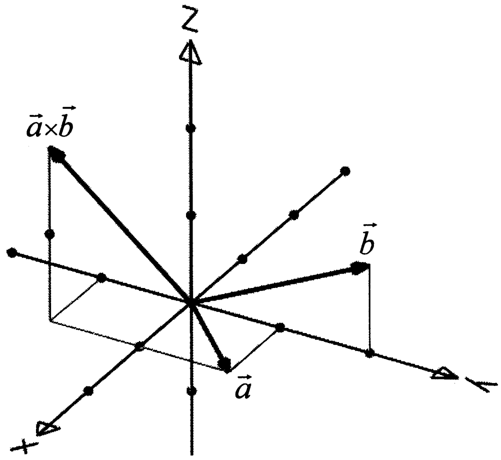

15. Anvendelser af krydsprodukt

Bestemme vektor som er vinkelret på plan

I plangeometrien får man en vektor som er vinkelret på en linje, hvis man tager tværvektoren til en vektor som er parallel med linjen.

I rumgeometri kan man ikke tale om tværvektor til en vektor. I stedet kan bruges krydsprodukt:

> Man får en vektor som er vinkelret på en plan, hvis man udregner krydsproduktet af to ikke-parallelle vektorer som er parallelle med planen.

Undersøge om to vektorer er parallelle

I plangeometrien kan man undersøge om to egentlige vektorer er parallelle ved at undersøge om deres determinant er nul.

I rumgeometri kan man ikke tale om determinant af to vektorer. I stedet kan bruges krydsprodukt:

> Man kan undersøge om to egentlige vektorer er parallelle ved at undersøge om deres krydsprodukt er nulvektor.

Bestemme areal af parallelogram

I plangeometrien kan man bestemme arealet af et parallelogram udspændt af to vektorer ved at beregne den numeriske værdi af vektorernes determinant.

I rumgeometri kan man ikke tale om determinant af to vektorer. I stedet kan bruges krydsprodukt:

> Man kan bestemme arealet af et parallelogram udspændt af to vektorer ved at beregne længden af vektorernes krydsprodukt.

16. Eksempel på anvendelse af krydsprodukt

Der er givet punkterne $A(4,-4,0)$, $B(1,2,3)$ og $C(-3,10,7)$.

Vi undersøger om punkterne A, B og C ligger på linje.

Det gør de netop hvis de egentlige vektorer $\overrightarrow{AB}$ og $\overrightarrow{AC}$ er parallelle; og det er de netop hvis deres krydsprodukt er $\vec{o}$.

Ved udregning fås $\overrightarrow{AB} \times \overrightarrow{AC} = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}$,

dvs. $\underline{\underline{A, B \text{ og } C \text{ ligger på linje}}}$.

17. Eksempler på anvendelse af krydsprodukt

En plan α går gennem de tre punkter

$$A(1,2,1)\ ,\quad B(0,0,1)\quad \text{og}\quad C(-1,2,2)\ .$$

En linje l i α går gennem A og står vinkelret på linjestykket AB.

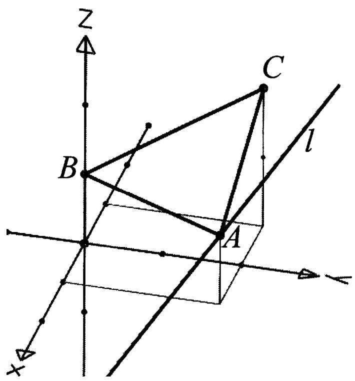

Vi beregner koordinatsættet for en retningsvektor for *l*.

Først bestemmes en vektor som er vinkelret på α :

$$\vec{n} = \overrightarrow{AB}\times\overrightarrow{AC}\ .$$

Da l både er vinkelret på $\vec{n}$ og $\overrightarrow{AB}$, må l være parallel med følgende vektor:

$$\vec{n}\times\overrightarrow{AB} = \underline{\underline{\begin{pmatrix}-8\\4\\5\end{pmatrix}}}\ .$$

Arealet af trekant *ABC* er

$$\frac{1}{2}\cdot|\vec{n}| = \underline{\underline{\frac{\sqrt{21}}{2}}} \approx 2{,}29\ .$$

18. Eksempel på anvendelse af krydsprodukt

En linje *m* går gennem punktet $P(2,-1,2)$ og er parallel med vektoren

$$\vec{r} = \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \\ -1 \end{pmatrix} .$$

En plan α indeholder linjen *m* og punktet $Q(-1,2,3)$.

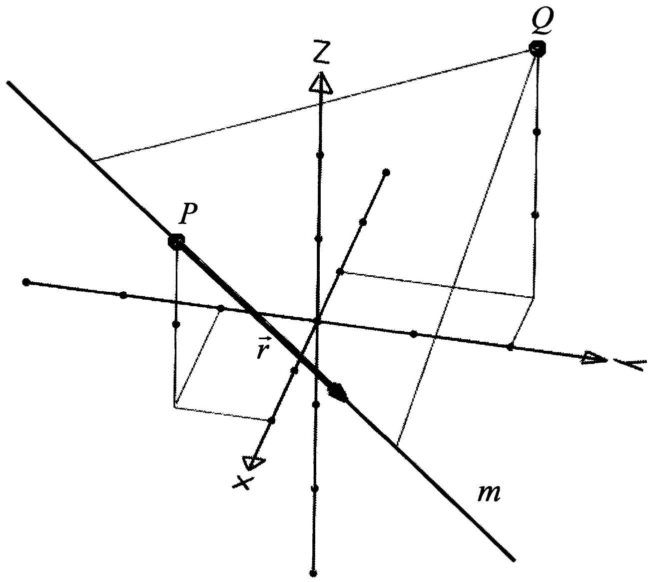

Vi bestemmer en normalvektor til planen α .

Da vektorerne $\vec{r}$ og $\overrightarrow{PQ}$ er parallelle med α , vil deres krydsprodukt være vinkelret på α hvis det ikke er nulvektor. Ved udregning fås:

$$\vec{r} \times \overrightarrow{PQ} = \underline{\underline{\begin{pmatrix} 5 \\ 2 \\ 9 \end{pmatrix}}} .$$